

Sarjakuvan taidepoliittinen asema kartoitettu

Sarjakuva kuuluu valtion taidehallinnossa valtion muotoilutoimikunnan alaan. Se päätti teettää selvityksen sarjakuvan asemasta valtion taidehallinnossa ja ehdotuksista tilanteen kohentamiseksi. Selvitysmieheksi pestattiin YTM Heikki Jokinen. Pitkään punnerrettu selvitys, Tuolien välistä omalle pallille – sarjakuva valtion taidehallinnossa, ilmestyi loppuvuodesta 2001.

Heikki Jokinen

Sarjakuva on perinteisesti pudotettu valtion taidehallinnossa tylysti tuolien väliin. Se ei ole sanan lisäksi myös kuvaa käyttävänä kirjallisuutta, vaikka kirjoina ilmestyykin. Visuaaliseksi taiteeksi sitä ei ole aina laskettu, koska se on kertovaa ja ilmestyy kirjoina.

Kuvataiteeksikaan sitä ei ole haluttu lukea, vaikka lähes kaikki sarjakuvapiirtäjät esittelevät töitään myös taidemuseoissa ja gallerioissa oikeaoppisesti seinille ripustettuina. Siitä myös puhutaan yhä uusien taiteiden luokassa, vaikka sarjakuva on nyky muodossaankin yli satavuotias laji saavuttaen muutamana vuonna sisällä myös Suomessa saman kunnianarvoisan iän. 1990-luvulla sarjakuva kuitenkin nousi taiteena vankeksi seisomaan omille jaloilleen ja sai lopulta oman taidehallinnollisen pallin muotoilun alalla.

Sarjakuvan taiteilijapolitiikka – suoraan tekijöille suunnattu – tuki toimii kohtuullisesti, sillä tilanne alkoi 1990-luvun puolivälin jälkeen kehittyä myönteiseen suuntaan. Ainoana merkittävänä poikkeuksena on kirjastoapurahojen puuttuminen, vaikka asiaan on kiinnitetty huomiota jo monessa yhteydessä useiden vuosien ajan.

Nyt sarjakuvan osalta kaivataan tosiasiat tunnustavaa, jäykät reviirirajat ylittävää taidepoliittista näkemystä. Sen lähtökohdaksi tulee olla lajineutraalisuus eli korkealaatuisen luovan taiteen tukeminen riippumatta siitä, millä nimellä sitä kutsutaan.

Muita pulmia kirjastoapurahojen puuttumisen lisäksi ovat mm. alan koulutuksen olemattomuus tai satunnaisuus sekä harrastajien että ammattilaisten osalta ja sarjakuvan jääminen ulos muutamista tukijärjestelmistä kuten valtion taideostot sekä kirjastoille suunnattu tuki laatu kirjallisuuden ostamiseen.

Pelkkä suurempien tai pienempien puutteiden penkominen on mautonta, joten yritin myös miettiä, miten sarjakuvan tukijärjestelmää voisi kehittää nykyisestä. Selvityksessä esitetään

kin kolmen vuoden kokeilumäärärahaa uudelle monimuotoiselle ja joustavalle sarjakuvatuolle.

Kirjastoraha kuntoon

Suomessa myönnetään monen muun maan tavoin kirjastoapurahoja. Ne jakaa opetusministeriön asettama lautakunta, joka jakautuu kauno- ja tietokirjallisuuden jaostoon. Sen nimeämisessä kuullaan alan järjestöjä, poikkeuksellisesti ei kuitenkaan sarjakuvantekijöiden eikä kuvittajien.

Apurahoihin 90 prosenttia ohjataan kaunokirjallisuudelle ja loput tietokirjallisuudelle, molemmissa ryhmissä kääntäjien osuus on kymmenen prosenttia. Vuonna 2001 apurahojen kokonaissumma oli yli 14 miljoonaa markkaa ja niitä sai 807 tekijää. Vuonna 1998 jaettiin suunnilleen sama summa suunnilleen yhtä monelle saajalle ja apurahojen keskimääräinen suuruus 17 000 markkaa. Rahojen kokonaismäärä riippuu yleisten kirjastojen edellisen vuoden kirjallisuushankintojen kokonaissummasta, se on siitä vuosittain 10 prosenttia.

Sarjakuvan kannalta kirjastoapurahajärjestelmä on erittäin ikävä; huolimatta sarjakuvan suuresta suosiosta kirjastoaineistona se on käytännössä ulkona apurahoihin. Vaikka apurahoihin ovat kaunokirjallisuuden osalta oikeutettuja myös "tasoltaan hyvät tekstilliset kuvakirjat ja sarjakuvat", niin ainoastaan käsikirjoituksen osalta.

Pitkään kirjastoapurahojen ulkopuolella ollut musiikki sai hiljattain erillismäärärahan. Sama malli soveltuisi myös sarjakuvalle ja kirjojen kuvittajille.

Esitys:

- Kirjastoapurahoihin on otettava välittömästi oma uusi määräraha sarjakuvantekijöiden apurahoihin. Sen tulee vastata sarjakuvan osuutta kirjastolainoista. Apurahojen puosta tulisi päättää alaa tuntevan oman lautakunnan. Se voisi olla byrokratian vähentämiseksi sama asiantuntijatoimikunta jota tässä selvityksessä esitetään perustettavaksi uutta sarjakuvan laatuun varten.

- Sarjakuvan tutkimusta ja opetusta palvelevan erikoiskirjaston tai kokoel-

© Bo Haglund

KAUKO VIERAILI PELLE-SERKKUNSA LUONA

Bo Haglund sai yksivuotisen taiteilija-apurahan vuodelle 2002.

man perustamiseen ja kartuttamiseen on osoitettava erillinen määräraha.

Koulutus tehokkaaksi

Suomessa annetaan yllättävän runsaasti sarjakuvan tekemisen koulutusta, mutta se suuntautuu pääosin lapsille ja on sisällöltään sekä opetusohjelmaltaan melkoisen kirjavaa. Alalla toimiville tai sille vakavasti aikoville ei ole mitään säännöllistä ammatillista koulutusta, vaikka eräissä opistoissa onkin kehitetty pitkiäkin sarjakuvan opetusjaksoja.

Molemmat koulutuksen suunnat, harrastajille ja ammattilaisille, ovat tärkeitä, mutta kulttuuripoliittisesti ammatillisen koulutuksen järjestäminen on ensisijainen tavoite. Se on kiinni lähinnä poliittisesta tahdosta, onhan meillä käynnistetty 90-luvulla mm. hyvin erikoistunut ammattikorkeakoulutasoinen animaatioelokuvan ohjaajien koulutus.

Lasten ja nuorten taidekouluissa sarjakuva on useimmiten vakituisena osana ohjelmaa, esimerkiksi Oulussa sitä on opetettu säännöllisesti jo parikymmentä vuotta. Ainakin Helsingissä lasten sarjakuvakursseille joutuu välillä jopa jonottamaan, vaikka tarjonta on hyvin laajaa. Opiskelijat ovat myös monesti mukana sarjakuvakoulutuksessa usita vuosia.

Kattavassa taiteen perusopetusjärjestelmässämme sarjakuva ei esiinny opetusohjelmien perusteissa kuin yhtenä kuvataiteen syventävien opintojen mahdollisuutena pitkässä listassa. Käytännössä se on hyvin suosittu ala, joka sisältyy useimpien kuvataidekoulujen ohjelmaan joko syventävissä tai perusopinnoissa ja takaa usein tarpeellisen opiskelijamäärän.

Sen pulmina ovat opetuksen kattavan suunnittelun ja ohjeistuksen puuttuminen sekä opettajien hankinnan sattumanvaraisuus. Itse opetus on suositua ja siihen riittää tulijoita. Opetushallitus on hyväksynyt opetusohjelman perusteet yhdeksälle taiteenalalle, joista

© Matti Hagberg

Puolirikollisesta toiminnasta tuetuksi taiteenlajiksi

Ville Hänninen

Heikki Jokisen ansiokas selvitys sarjakuvasta ja sen asemasta on surullista luettavaa. Sarjakuva on jäänyt taiteenhallinnossa johdonmukaisesti orpopojan asemaan. Jokisen realistinen selvitys ei ainoastaan osoita epäkohtia vaan tarjoaa myös realistisia ratkaisuja, joiden toteuttaminen ei ole taloudellinen vaan kulttuuripoliittinen kysymys. Eritoten kirjastoapurahojen jakoon liittyvä vääristymä olisi korjattava mitä pikimmiten.

Jokisen selvitys muistuttaa kuitenkin, että sarjakuva on kulkenut melkoisen tien matkalla kohti taidehallinnon hyväksyntää. Epäkohtia riittää, mutta moni asia on parantunut vuosien varrella.

Tuolien välistä omalle pallille – sarjakuva taidehallinnon kamareissa on kolmas sarjakuviin liittyvä mietintö. Ensimmäinen (1961) pohti sarjakuvien rikosoikeudellista kieltämistä, seuraava (1979) rangaistusluonteista sarjakuvaveroa ja tuorein, Jokisen selvitys sarjakuvan edistämistä taiteenmuotona. Jännittävä kehityskulku.

visuaalisten taiteiden alalla ovat kuvataide, arkkitehtuuri sekä elokuva ja video.

Sarjakuvalla ehkä kannattaisi luoda oma opetusohjelmien peruste ja irrottaa se omaksi kokonaisuudekseen. Onhan oma opetusohjelma sellaisillakin aloilla kuin arkkitehtuuri ja sirkustaide, jotka eivät välttämättä ole sarjakuvaa suurempia lasten ja nuorten taideharrastuksen alueita. Jos opetus halutaan pitää laaja-alaisena, niin olisiko mahdollista luoda oma suunnitelma sarjakuvapainotteiselle kuvataiteen perusopetukselle?

Esitys:

- Opetusministeriö nimeää asiantuntijaryhmän selvittämään sarjakuvan koulutusta. Pääasiassa sen tulee selvittää miten alan ammatillinen koulutus on järjestetty ja miten se tulisi järjestää, mutta toimeksiantoon kuuluu myös kysymys siitä, miten sarjakuva on nivottu ja tulisi nivota taiteen perusopetukseen. Selvitettävä erityiskysymys on myös sarjakuvan historian ja teorian opetuksen järjestäminen siten, että ainakin yhdessä korkean asteen oppilaitoksessa olisi jatkuvasi saatavilla alan opetusta. Myös

© Timo Mäkelä

kysymys hyvin moneen paikkaan bajonnee sarjakuvakoulutuksen opettajien parhaasta rekrytointikeinosta kuuluisi työryhmän alaan.

Uusi sarjakuvatuki alkuun

Askel eteenpäin olisi sarjakuvalla korvamerkityn tuen luominen. Taiteilijat saavat kohtalaisen hyvin tukia hankkeilleen ja työilleen, mutta muut alaan vaikuttavat toimijat heikosti. Kotimaisia sarjakuva julkaisun kohtuullisen hyvin, mutta erityisen suuren puutteen haastattelemani kustantajat ja osin tekijätkin näkivät niiden markkinoinnissa; siihen ei rahaa yleensä heru.

Siksi hyvin joustava, monia eri muotoja mahdollistava sarjakuvatuki olisi hyvä kokeilu. Tuki voisi kohdistua osin myös kustantajille samoin kuin elokuvan laatuun tuotajille eli jälkikäteistykseen korkealaatuisesta ja kunnianhimoisesta julkaisusta. Myös

kansainväliseen myynninedistämiseen uusi raha voisi saada vauhtia.

Esitys:

- Sarjakuvan tukeen myönnetään erillinen, uusi määräraha kolmen vuoden kokeilukaudeksi. Sen summa olisi vähintään 300 000 markkaa vuodessa, mikä tuntuu vähimmäismäärältä muiden pohjoismaiden sarjakuvan tukijärjestelmien kokemuksen perusteella.

Tueta voidaan myöntää tukea alaa tukeviin toimiin sarjakuvan tuotannon uusiin innovaatioihin, kokeilutoimintaan sekä tuotantokustannusten alentamiseen, markkinointiin ja kansainvälisen myynninedistämiseen. Tukea hallinnoi kolmen jäsenen ja yhden sihteerin asiantuntijatoimikunta, joka toimii taiteen keskuksimikunnan jaoksena. Sen jäsenet nimeää taiteen keskuksitoimikunta alan järjestöjä kuultuaan. Alan asiantuntijus on erittäin tärkeä valintaperuste, koska se ei nykyisessä taidealoillaan laajapohjaisessa muotoilutoimikunnassa toteudu ja päätöksissä korostuu liikaa toimikunnan yhden sarjakuvaa edustavan jäsenen näkemys.

Tukea voi hakea kahdesti vuodessa. Osa rahasta varataan sarjakuvan laatutukeen elokuvan laatutuen mallin mukaisesti ja toimikunta voi jakaa sen korkealaatuisten kotimaisten sarjakuvien kustantajille tai julkaisijoille ilman hakemuksia.

Toimikunta laatii tarkemman ehdotuksen tuen alasta heti nimeämisen jälkeen taiteen keskuksitoimikunnan hyväksyttäväksi.

Sarjakuvatuen kokeiluajana sarjakuvalle ei myönnetä muotoilutoimikunnan jakamia uustuotanto- eikä laatutukea vaan hakemukset ohjattaisiin sarjakuvatoimikunnalle. Varsinaisen taiteilijatuon osalta järjestelmä toimisi entiseen malliin, eli sarjakuvan tekijän vuosi-, matka- ja kohdeapurahat jaettaisiin nykykäytännön mukaisesti, samoin näyttelytuki. Muotoilutoimikunnan uustuotanto- ja laatutuen määrärahat säilyisivät muutoksesta huolimatta kokeilukauden ajan ennallaan.

Sarjakuvatoimikunnan toimialaan kuuluu myös sarjakuvan kirjastoapurahojen jako, jolloin ei tarvittaisi kahta

erillistä elintä. Tämä on mahdollista jos toimikunta nimitetään tässä esitetyn mallin mukaan asiantuntijoista.

Helppoja asioita

Esityksissä on mukana myös pieniä, helposti korjattavia asioita. Erikoisin tapaus niistä on kirjastojen vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuki. Yleiset kirjastot voivat tilata kirjakaupaltaan määrärahan puitteissa - vuonna 2001 se oli 3,3 miljoonaa markkaa - erilliseltä 300-700 nimekkeen listalta kauno- ja tietokirjallisuutta.

Tuettavien teosten listan kokoa kaunokirjallisuuden osalta valtion kirjallisuustoimikunta ja tietokirjallisuuden osalta tiedonjulkistamisen neuvottelukunta. Vuosina 1990-96 tuella hankittiin kirjastoihin 2 744 eri nimekettä, yhteensä 89 683 teosta.

Vuosina 1980-1990 tukeen oikeutettavien teosten listoilla oli yhteensä noin neljätoista kirjanimettä, niistä 18 sarjakuvaa. Näistä 12 oli kotimaisia albumeja, yksi käännösalbumi ja kaksi alan tietokirjaa.

Vuoden 2001 ostotukilistan tarjoamisissa 661 nimekkeessä ei ollut yhtään sarjakuvaa, vuoden 2000 listan 587

nimekkeessä ei myöskään, vuoden 1999 514 nimekkeen listalla oli kaksi (Alvar Aallon elämäkerta suomeksi ja englanniksi sekä Riitta Uusitalon Pikku opintielä) ja vuoden 1998 listalla yllättäen 450 nimekkeen joukossa peräti yhdeksän sarjakuva-albumia.

En keksi loogista selitystä sille, miksi yhtenä vuonna sarjakuvaa pidetään laadukkaana ja useimmiten ei, sillä julkaisujen määrä, laatu ja kotimaisuusaste ovat näinä vuosina olleet suunnilleen samat. Listalle on samaan aikaan mahtunut mm. sellainen vähälevikkinen laatu-kirja kuin Harry Potter ja salaisuuksien kammio. Syy sarjakuvan putoamiseen kokonaan pois lienee kirjallisuuspoliittinen linjanveto, sarjakuva ei kirjastoihin laatu-kirjana kaunokirjallisuuden listasta päättävien mielestä ilmeisesti kuulu.

Esitys:

- Sarjakuva on sisällytettävä tasavertoisena muun fiktion kanssa vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuen listalle kaunokirjallisuuden puolella. Tukilistalle liitettävien kirjojen valinnassa on saatava riittävä asiantuntemus. Tämä on mahdollista sivällyttää edellä esitetyn jaoksen toimenpitein, jolloin se laatisi sarjakuvailian tai amakin antaisi siitä

© Marko Turunen

© Tarmo Koivisto

asiantuntijalausannon valtion kirjallisuustoimikunnalle.

Uusi kuvataiteilijoiden tuen muoto on näyttöapuraha, jota vuoden 2001 jaossa myönnettiin apurahana 122 hakijalle, joko yksittäisenä hakijana 40 000 markkaa tai työryhmälle 60 000 markkaa. Joukossa on vuosittain joitakin sarjakuvantekijöitäkin, sillä muutaman vuoden takaisen selvityksen mukaan sarjakuvantekijöistä 90 prosenttia kyselyyn vastanneista oli esitellyt töitään kotimaisissa näyttelyissä ja 51 prosenttia ulkomailla.

Vaikka sarjakuvaa onkin kohdeltu apurahalautakunnassa hyvin, on alan järjestöjä kuultava myös sen nimittämisessä.

Esitys:

- Sarjakuvan edustus on huomioitava myös kuvataiteen näyttöapurahalautakunnassa ja alan tekijäjärjestöltä on pyydettävä ehdotus jäseneksi.

Eräs epäsuora taiteilijatuon muoto ovat valtion taidekokoelman hankinnat. Sen yli 8 000 teoksen kokoelmaa kartutettiin vuonna 2000 161 teoksella 3,1 miljoonan markan määrärahalta. Hankintapäätökset tekevään valtion taideostotoimikuntaan kuuluu kuuden taiteilijajärjestön edustus sekä viisi valtion edustajaa.

Kokoelmaa kartutetaan nykyään monipuolisesti eri taiteenlajit huomioiden, mukana olivat viime vuonna niin tekstiili, lasi, mediataide, piirustus, valokuva kuin keramiikkakin. Sarjakuva kuitenkin puuttuu joukosta, vaikka se on hyvin esillä näyttelyissä ja gallerioissa, joista hankintoja osin tehdään.

Esitys:

- Valtion taideostotoimikunnan tulee harkita myös sarjakuva-originaalien hankkimista valtion taidekokoelmiin.

Paljonhan sitä esitetään...

Nyt valmistunut selvitys on alaltaan laaja taiteilijapolitiin ohjelmanveto sarjakuvan alalle. Monet sen esityksistä ovat toteutettavissa ilman kuluja ja osa pienillä kuluilla. Tärkein esitys on kuitenkin sarjakuvan ja kuvituksen sisällyttäminen kirjastoapurahojen piiriin, ja sen etenemisestä olen toiveikas.

Esitykset eivät kuitenkaan toteudu automaattisesti. Lähivuodet näyttävät, mikä asia on mennyt eteenpäin ja mikä ei.

Sähköisen version 57 sivun kirjana ilmestytystä selvityksestä saa tekijältä sähköpostissa: heikki.jokinen@helsinki.fi ■

© Huitula

Kristian Huitulan Kalevala käännetään taideollisuuden laatutuen avituksella venäjäksi.

VIIMEIKAISIA SARJAKUVAPIIRTÄJIEN APURAHOJA

Valtion muotoilutoimikunnan apurahat vuodelle 2002

Taideteollisuuden laatutuki (10 sarjakuvaan liittyvää hakemusta)

Kristian Huitula ja työryhmä sarjakuva-Kalevalan venäjännöksen sovittukseen 3 000 ; Mika Lietzen ja työryhmä painatuskustannuksiin 1 300 ; Kimmo Taskinen, sarjakuvakirjan tekemiseen ja markkinointiin 2 300

Taideteollisuuden näyttelytuki (6 sarjakuvaan liittyvää hakemusta)

Karri Laitinen ja työryhmä Recitas de Villes -näyttelyn kustannuksiin 1 000 ; Heikki Paakkanen, Heikki, näyttelyn järjestämiseen 3 000

Taideteollisuuden uustuotannon tuki (3 sarjakuvaan liittyvää hakemusta)

Ville Ranta, sarjakuvajulkaisusarjojen tuotekehittelyyn 1 600 ; Johanna Rojola, kokoelma-albumin saattamiseen julkaisukuntoon 2 000 ; Marko Turunen, sarjakuvakirjan esittelykuntoon saattamiseen 400

Taideteollisuuden kohdeapurahat (17 sarjakuvaan liittyvää hakemusta)

Anna af Hällström, sarjakuvalehden painatuskuluihin 1 000 ; Matti Hagelberg, Urho Kekkonen kertovan sarjakuvakirjan piirtämiseen 3 000 ; Mika Lietzen, sarjakuva-albumin toteuttamiseen 2 000 ; Hans Nissen, UBU-sarjakuvalehden kustannuksiin 1 500 ; Jorma Pitkänen, sarjakuva-albumin valmistuskuluihin 2 000 ; Ville Ranta, sarjakuvavaromaanin työstämiseen 1 500 ; Olli Tikkanen, Liminka; näyttelykuluihin 1 000 ; Marko Turunen, sarjakuvan julka-su- ja painatuskuluihin 2 000

Pirkanmaan taidetoimikunta

Kristian Huitula, sarjakuvavaromaanin (psykologinen trilleri) painatuksen ja markkinointiin 1000

Suomen Kulttuurirahaston vuoden 2002 apurahat

Pentti Otsamo, sarjakuvatuoantoon 10 000 ; Kati Rapia, sarjakuvan tekemiseen 6 000 ; Johanna Rojola, taiteelliseen työskentelyyn Kanadassa 5 000 ; Jaana Suorsa sarjakuvan tekemiseen 4 000 (Pohjois-Pohjanmaan rahasto)